

УДК 005.334:([657.471.1:311.14]-043.83:(622+669))

РИЗИК-ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

ВОЛОШИНА С.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
КОСТАКОВА Л.Д.,
асистент,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського

У статті проаналізовано ризики формування поточних витрат підприємств гірничо-металургійного комплексу; систематизовано основні види ризиків у розрізі джерел їх утворення; доповнені методичні підходи щодо управління витратами в умовах несистемного ризику.

Ключові слова: поточні витрати; фактори; системний ризик; несистемний ризик; гірничо-металургійний комплекс; управління витратами.

В статье проанализированы риски формирования текущих затрат предприятий горно-металлургического комплекса; систематизированы основные виды рисков в разрезе источников их образования; дополнены методические подходы к управлению затратами в условиях несистемного риска.

Ключевые слова: текущие затраты; факторы; системный риск; несистемный риск; горно-металлургический комплекс; управление затратами.

The risks while operating costing process at mining enterprises are analyzed in the article. All the main types of risks with a breakdown into the sources of their generation are arranged. The methodological approaches to cost management under the non-systemic risk conditions are updated.

Keywords: operating costs; factors; systemic risk; non-systemic risk; mining enterprise; cost management.

Постановка проблеми. Процес подальшої трансформації ринкових відносин в Україні вимагає глибоких перетворень у методах управління підприємствами. Нині головним орієнтиром та мірилом успішності функціонування виробничих ланок є обсяги отриманого прибутку. В той же час, управлінню витратами в багатьох випадках приділяється недостатня увага. Існуючі недоліки в даному механізмі призводять до розбалансування всього процесу формування витрат, а в результаті – до їх завищення, чого можна запобігти при раціональній організації відповідного процесу. Наслідком цього став надмірно високий рівень витратності виробництва продукції вітчизняних підприємств базових галузей та комплексів.

Актуальність дослідження умов формування витрат у гірничо-

металургійному комплексі (ГМК) обумовлена надзвичайною складністю реалізації вітчизняної металопродукції, тривалою збитковістю її виробництва (з кризового 2009 року і дотепер), наявністю надлишкових потужностей, неспроможністю подальшого цінового маневрування на фоні значного падіння експортних цін у 2015 р. та їх незначного приросту у 1-му півріччі 2016 р., зростанням розриву між рівнями собівартості тонни заготовки українського і китайського виробництва не на користь вітчизняних підприємств [1].

Отже, сучасний етап функціонування підприємств ГМК характеризуються посиленням небезпек і загроз щодо формування їх фінансових результатів. Зростання дії умов невизначеності зумовлює потребу в уточненні факторів, які впливають на рівень поточних витрат і відповідно доопрацюванні методичних підходів до оцінювання їх дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне дослідження питань управління витратами має довготривалу традицію. Аналізу окремих аспектів даного процесу присвятили праці багато науковців, серед них: Грещак М.Г., Коцюба О.С., Котляров С.А., Лебедев В.Г., Шандова Н.В., Савицька Г.В., Кравчук Ю.Б., Цал-Цалко Ю.С., Череп А.В., Халевинська К.Д., Каховська М.Ю., Олініченко К.С., Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Шонбергер Р. та інші.

Не зменшуючи значення виконаних ними досліджень, слід відзначити, що багато теоретичних питань залишаються нерозв'язаними, дискусійними або навіть не поставленими, зокрема питання взаємозв'язку між внутрішніми і зовнішніми ризиками і механізмом формування поточних витрат.

Мета статті полягає в ідентифікації та врахуванні факторів ризику при формуванні поточних витрат підприємств ГМК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поточні витрати підприємства утворює та частина загальних витрат, які здійснюються регулярно в кожному операційному циклі. Вони формують собівартість реалізованої продукції і таким чином впливають на величину чистого прибутку – головного фінансового результату діяльності підприємства [2, с. 11].

Критичний аналіз теоретичних положень щодо управління витратами показав, що даний процес слід розглядати як цілеспрямований вплив на фактори їх утворення. Оскільки такі фактори постійно перебувають у русі, ймовірність результатів дії яких є невизначеною, то їх слід розглядати як фактори ризику.

Враховуючи ступінь залежності звичайної діяльності підприємства, ризику формування поточних витрат можна поділити на два види, а саме: ризик, генерований зовнішніми чинниками його діяльності (системний або ринковий ризик) і ризик, генерований внутрішніми умовами цієї діяльності (несистемний або специфічний ризик).

Системний (ринковий) ризик характеризується непередбаченими змінами кон'юнктури товарного і ресурсного ринків під впливом макроекономічних чинників. Він виникає для усіх учасників цього ринку і не пов'язаний з конкретною операційною діяльністю підприємства.

Дія зовнішніх факторів є відображенням умов розвитку макро- та галузевого середовища. Причому під макросередовищем слід розуміти загальні умови ведення бізнесу, що формуються як в глобальній, так і в національній економіці. У свою чергу, галузеве середовище – це простір, в якому діють

«конкурентні сили», які за М. Портером можуть становити загрози для розвитку підприємства або ж сприяти такому розвитку [3].

До сукупності системних (зовнішніх) ризик-факторів формування поточних витрат підприємств ГМК пропонуємо відносити наступні:

- циклічність розвитку світової економіки загалом і комплексу, зокрема (так, перебування їх у фазах кризи або депресії змушує підприємства скорочувати обсяги виробництва, що є причиною зростання питомих умовно-постійних витрат, яке, в свою чергу, частково компенсується режимом максимальної економії);

- кон'юнктурні зміни на вітчизняному і світовому ринках металопродукції (під якими розуміються поточні зміни у співвідношенні між попитом на металопродукцію і пропозицією на неї і які зумовлюють в короткостроковому періоді ймовірність зниження попиту на окремі види металопродукції. Економічними наслідками дії даного фактору є структурні зрушення у собівартості продукції, зростання умовно-постійних виробничих витрат, підвищення витрат на збут через необхідність пошуку нових споживачів та утримування на складах значних залишків нереалізованої продукції);

- рівень і темпи інфляції (інфляція змушує підприємства збільшувати кошти, які не заплановані на придбання сировини, матеріалів і т.д., знецінює позичкові кошти і, як наслідок, обмежує можливість економічного росту в майбутньому, деформує систему оплати праці і, відповідно, веде до зниження її продуктивності, ускладнює планування збуту, так як порушуються закономірності попиту, характерні для стабільних умов господарювання);

- рівень і динаміка цін (тарифів) на електроенергію, природний газ, дизельне паливо, вугілля, залізорудну сировину, брухт чорних металів, транспортні перевезення тощо (витрати на ці ресурси є одними із пріоритетних складових виробничої собівартості та операційних витрат і їх подорожчання збільшує витрати повної собівартості продукції підприємств, що, в свою чергу при відсутності режиму енергозбереження, робить підприємства ГМК неконкурентоспроможними, оскільки реалізація дорогої продукції ускладнюється);

- зміна валютного курсу (так, зростання курсу долара до гривні збільшує витрати на імпорт необхідних для забезпечення потреб виробництва ресурсів, внаслідок чого підвищується виробнича собівартість);

- рівень і динаміка зміни ставок податків і зборів (в основному це стосується зміни рентної плати, а саме: плати за користування надрами, за спеціальне використання води та ін., зростання яких призводить до постійного підвищення виробничої собівартості продукції);

- зміна мінімальної заробітної плати (так, постійне підвищення її розміру як на державному, так і на галузевому рівнях призводить до зростання поточних витрат за статтями «основна заробітна плата», «інші витрати», «адміністративні витрати» і «витрати на збут»);

- рівень і динаміка зміни ставки єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (так, нестійкість рівня єдиного соціального внеску загалом призводить до коливання відрахувань на соціальні заходи; не дивлячись на його зниження у 2015 р., постійне підвищення

мінімальної заробітної плати обумовлює мультиплікативний ефект у зміні цієї статті поточних витрат підприємства);

- відсутність державної підтримки ГМК (необґрунтоване та інколи нерегульоване зростання цін на газ, невиправдана їх диференціація для окремих груп споживачів, підвищення податкових платежів, залізничних тарифів з метою одноразово наповнити бюджет країни спричиняє зростання повної собівартості продукції комплексу та існування дискримінаційних умов її формування, що робить вітчизняні підприємства менш життєздатними в ринкових умовах, де витрати є одним із головних елементів конкурентних переваг будь-якого товаровиробника);

- зміни у законодавчій і нормативній базі (введення нових податків, платежів, зборів, що відносяться на собівартість продукції) тощо.

Приймаючи до уваги ступінь впливу різних секторів загального середовища на діяльність підприємства, а відтак на його витрати, доцільним вважається подальший поділ системних (зовнішніх) ризик-факторів на відповідні групи.

Так, до факторів макросередовища слід віднести циклічність розвитку економічної системи, рівень і темпи інфляції, зміну валютного курсу, рівень і динаміку зміни ставок податкових платежів, єдиного соціального внеску, рівень і динаміку цін (тарифів) на енергоресурси тощо. До факторів галузевого середовища віднесемо: кон'юнктурні зміни на вітчизняному і світовому ринках металопродукції, включаючи зміну договірних умов, ціни на специфічні для даної галузі види сировинних і матеріальних ресурсів, наявність або відсутність державної підтримки галузі тощо.

Як відомо, управління витратами відбувається за місцями формування витрат та у розрізі основних функцій управлінського циклу. До числа останніх відносять: прогнозування і планування; регулювання, організацію і мотивацію; облік та аналіз [4, с. 39].

Вважаємо, що оцінювання факторів системного ризику на етапі планування передбачає прогнозування їх рівня та врахування прогнозних значень як очікуваних цінових факторів. З огляду на умови невизначеності для складання планів мають братися не лише середні значення, але як окремі варіанти – верхнє і нижнє значення. Причому достовірними слід вважати прогнози, які складені при комплексному використанні різних методів, зокрема: прогнозної екстраполяції, багатофакторних моделей, експертних оцінок, аналогії тощо.

Аналіз особливостей формування поточних витрат підприємств ГМК з позицій оцінювання дії внутрішнього (несистемного) ризику дав авторам змогу зробити наступні узагальнення:

- формування витрат гірничо-металургійного виробництва має спиратися на аналіз невизначеності (ризикованості) умов виробництва, прогнозування змін значень внутрішніх (несистемних) факторів ризику в сучасних умовах виробництва і моделювання можливих ситуацій розвитку підприємства з урахуванням перспектив розвитку виробництва;

- сутність аналізу ситуації невизначеності (ризикованості) у сфері управління витратами зводиться до визначення та поєднання таких факторів

впливу на витрати, які забезпечують оптимальне рішення відповідно до бізнесової мети, тобто як заданий обсяг продукції можна виготовити з мінімальними витратами;

- виходячи з того, що гірничо-металургійне виробництво є багатостадійним виробництвом, то найефективнішим методом калькулювання собівартості продукції на підприємствах галузі вважається попередільний;

- при застосуванні попередільного методу витрати на виробництво, починаючи з підготовки добування корисних копалин або обробки вихідної сировини і до випуску кінцевого продукту, враховуються в кожному цеху (переділі, фазі, стадії), включаючи собівартість напівфабрикатів, виготовлених у попередньому цеху, а собівартість продукції, випущеної кожним наступним цехом, складається з понесених ним витрат і собівартості напівфабрикатів;

- використання попередільного методу дає змогу керівництву підприємств ГМК визначати силу впливу несистемних факторів ризику у розрізі структурних підрозділів, витрати яких формують виробничу собівартість продукції;

- внутрішні (несистемні) фактори ризику доцільно аналізувати за наступними групами: організаційно-виробничі, операційні та ризики якості;

- основної уваги при оцінюванні сили впливу несистемного ризику при формуванні виробничої собівартості продукції потребують наступні ризикоутворюючі фактори: норми витрат сировини (матеріалів, палива, енергії) та якість вхідної власної сировини (напівфабрикатів);

- якість сировини, як окремий ризикоутворюючий фактор, безпосередньо впливає на норми витрат сировини (напівфабрикатів), а відтак на прямі витрати на наступному переділі. З іншого боку, вплив даного фактору позначається на зміні продуктивності технологічного устаткування наступного переділу, а відповідно на обсягах виготовлення продукції, що в свою чергу впливає на розмір умовно-постійних витрат;

- особливості оцінювання фактору якості сировини на собівартість металопродукції полягають у визначенні для кожного переділу параметрично-функціональних залежностей між якістю сировини та її питомими витратами й продуктивністю технологічного устаткування наступного переділу. Результати зазначених залежностей враховуються при визначенні змін витратних коефіцієнтів наступного переділу і відповідно розміру виробничої собівартості.

Загалом мінімізація впливу ризик-факторів на процес формування поточних витрат підприємств ГМК вбачається через стратегічне управління ними, що передбачає проведення поглибленого моніторингу умов розвитку світової економіки і комплексу зокрема, прогнозування економічної кон'юнктури, впровадження енергозберігаючих технологій, оптимізацію паливного балансу, створення прогресивного сортаменту металопродукції, державну підтримку комплексу тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в ринкових умовах господарювання процес управління поточними витратами підприємства повинен ґрунтуватися на попередній діагностиці факторів впливу, що походять з зовнішнього (макро- і галузевого) і внутрішнього середовища.

Формування поточних витрат базується на прогнозуванні основних ризик-факторів. На основі прогнозних значень потрібно здійснювати багатоваріантне планування витрат, що забезпечить розширення площини аналізу можливих

умов розвитку ринку та інформаційної бази для прийняття виважених управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію негативного впливу факторів системного ризику і попередження негативної дії факторів несистемного ризику.

Подальші дослідження мають бути пов'язані з моделюванням поточних витрат в умовах ризику та оцінкою достовірності його результатів.

Література:

1. Металлургпром. Аналітика [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://metallurgprom.org>

2. Волошина С.В. Особливості формування поточних витрат гірничого підприємства в умовах ризику / С.В. Волошина, Є.Ю. Коваль // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ: зб. наук. праць. – 2008. – №3 (15). – С. 11-19.

3. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М.: Альбина Бизнес Букс, 2005. – 454 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.koob.ru>

4. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч I.: Монографія / А.В. Череп. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 368 с.

A modern stage of mining enterprises' operation is defined by dangers and threats strengthening regarding forming their financial results. The increased effect of conditions of uncertainty identifies the necessity in those factors specification which have an impact on operating costs level and in follow-up revision of methodological approaches to the evaluation of their influence.

The object of an article lies in identification and consideration of risk factors while operating costing process at mining enterprises.

It was defined that cost management should be considered as a targeted impact on the factors of its formation. As these factors are kept in constant motion and probability of their results' influence is undefined, they should be treated as risk factors.

In terms of company ordinary activity's rate of dependency two kinds of risk in operating costing can be defined: risk that is generated by external factors of the enterprise's activity (systemic risk) and risk that is generated by internal factors of its activity (non-systemic risk).

Systemic (market) risk is defined by unpredictable changes of market conditions both on goods and resource markets under the influence of macroeconomic factors. It appears for all market players and is not connected with a specific operating activity of enterprise.

Taking into account the degree of impact of the different external environmental sectors on enterprise's activity and thus, on its costs, the arrangement of the external factors with a breakdown into macro and industry environment factors is done.

The evaluation of systemic risk factors on the planning stage should stipulate the forecast of their level and considering the forecasted data as expectative price factors. Keeping in mind the conditions of uncertainty not only the average figures should be taken during planning process but also as separate variants – low and high

value. The forecasts should be considered as accurate only when they were created by using different methods.

The types of non-systemic risk are specified and the methodological approaches to their evaluation are defined.

The aspects of operating costing at mining enterprises from the perspective of non-systemic risk influence are specified. Among them there are: the analysis of uncertainty regarding manufacturing environmental conditions, forecasting the risk factor's value change and simulation of the possible situations of enterprise's development taking into consideration the production development prospect, using process product-costing.

УДК 330.341:338.24

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ДЯТЛОВА Ю.В.,
кандидат економічних наук,
ПОЛОЖЕНЦЕВА К.В.,
аспірант,
ДЯТЛОВ Є.В.,
аспірант,
Донецький державний університет
управління

Наведено аналіз правових засад забезпечення безпеки економічної діяльності; систематизовано перелік об'єктів і суб'єктів; обґрунтовано необхідність і рівні прийняття програмних документів; встановлено складники механізму забезпечення безпеки економічної діяльності.; визначено рівні їх формування.

Ключові слова: безпека економічної діяльності, правове підґрунтя, механізм забезпечення, складники, рівні формування.

Дан анализ правовых основ обеспечения безопасности экономической деятельности; систематизирован перечень объектов и субъектов; обоснована необходимость и уровни принятия программных документов; установлены составляющие механизма обеспечения безопасности экономической деятельности; определены уровни их формирования.

Ключевые слова: безопасность экономической деятельности, правовая основа, механизм обеспечения, составляющие, уровни формирования.

The legal basis of ensuring the security of economic activity has been analyzed. The list of objects and subjects of economic security has been